

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет української філології та журналістики
Кафедра української мови

Кваліфікаційна робота
магістра

з теми: **КОЗАЦЬКА ДОБА В ЕПІТЕТИЧНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯХ**
(функціонально-семантичний аспект)

Виконала:
студентка 2 року навчання освітнього
ступеня «магістр» групи Ukr1-M20
спеціальності 014 Середня освіта
(Українська мова і література)
Навроцька Мар'яна Юріївна

Керівник:
Коваленко Б.О., доктор філологічних
наук, доцент кафедри української
мови

Рецензент:
Почапська О.І., кандидат наук із
соціальних комунікацій, доцент
кафедри журналістики

Кам'янець-Подільський – 2021 рік

ЗМІСТ

ЗМІСТ	2
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЕПІТЕТА В ХУДОЖНЬО-ІСТОРИЧНИХ ТЕКСТАХ	9
1.1. Епітет як поліфункціональний елемент художньо-історичних текстів.....	9
1.2. Місце епітета в системі тропів.....	12
1.3. Робота з епітетними сполуками на уроках української мови.....	18
1.4. Вивчення епітета в українській лінгвостилістиці.....	26
1.5. Принципи класифікації епітетів.....	30
Висновки до 1 розділу	37
РОЗДІЛ 2. ВІДОБРАЖЕННЯ ДОБИ КОЗАЧЧИНИ У ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНИХ ПОЛЯХ ЕПІТЕТНИХ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ	39
2.1. Функціонально-семантичне поле “Історична доба”.....	39
2.2. Функціонально-семантичне поле “Україна”.....	44
2.3. Функціонально-семантичне поле “Запорозька Січ”.....	51
2.4. Функціонально-семантичне поле “Козацтво”.....	58
2.4.1. Мікрополе епітетних словосполучень “віра”.....	61
2.4.2. Мікрополе епітетних словосполучень “вороги / союзники”.....	64
2.4.3. Мікрополе епітетних словосполучень “побут”.....	70
2.4.4. Мікрополе епітетних словосполучень “одяг”.....	74
Висновки до 2 розділу	84
ВИСНОВКИ	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	90
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЇХНІХ СКОРОЧЕНЬ	98

ВСТУП

Особливе місце в історії розвитку українського історичного роману посідають твори Пантелеймона Куліша “Чорна рада. Хроніка 1663 року”, Івана Нечуя-Левицького “Гетьман Іван Виговський” та Андрія Чайковського “Сагайдачний”. “Чорна рада” є першим українським історично-соціальним романом, а П. Куліш започаткував у 40-их роках ХІХ ст. історичний жанр в українській літературі. Передумови його виникнення були закладені ще в літописах доби Київської Русі та Козаччини (“Літопис Самовидця”, “Літопис Граб’янки”, “Літопис Самійла Величка”), в історичних думках та піснях, якими широко послуговувався і П. Куліш, і його наступники. Великий внесок у розвиток цього жанру зробили також Є. Гребінка, М. Костомаров, М. Старицький, А. Кащенко, О. Маковей, С. Черкасенко, Ю. Опільський, Б. Лепкий, В. Будзиновський та ін.

Заслугою П. Куліша є й те, що він поставив український роман у контекст тогочасної світової літератури, з її романтичним напрямком, характерною ознакою якого було звернення до історії. Дослідники українського романтизму наголошують: “Романтична спрямованість цього часу, акцентована на національний аспект, розбуджуючи українську національну свідомість, формує особливе мислення, суть якого зводиться до української проблематики” [Сініцина 2002, с. 123].

Панівна ідеологія в СРСР відчужувала читачів від історичних творів П. Куліша, І. Нечуя-Левицького та А. Чайковського, оскільки ця література була спрямована на пробудження національної свідомості, формування ідеалу державності України, а в художніх образах утверджувалися взірці українського лицарства минулих століть. Сьогодні названі художньо-історичні твори повернулися в український літературно-мовний процес. Кожен із романів становить оригінальну авторську інтерпретацію національної історії. Водночас вони репрезентують стан виразових засобів української літературної мови другої половини ХІХ – поч. ХХ ст., зокрема,

використання нової української літературної мови в художньому жанрі історичної прози. Про це зауважує С. Єрмоленко: “Кожний письменник своєю літературно-писемною практикою так чи інакше визначає, яким він бачить розвиток літературної мови” [Єрмоленко 1998, с. 11].

Роман І. Нечуя-Левицького “Гетьман Іван Виговський” вперше був надрукований у Галичині відразу ж після написання в 1899 р.; наступне видання роману з’явилося майже через століття, лише в 1991 р. в незалежній Україні. Перша частина роману А. Чайковського “Сагайдачний” під назвою “Побратими” побачила світ у 1918 р. в Галичині, у 1927 р. вона вийшла другим виданням. У 1929 р. за книгу “До слави” (ч. 2) польський уряд притягнув Андрія Чайковського до судової відповідальності, звинувативши його в закликах до “непокори” польській владі. [Іст. укр. літ. 1970, с. 445]. Обидві частини під спільною назвою “До слави” були опубліковані в 1932 р. Наступне перевидання твору з’явилося через півстоліття – у 1989 р. Творчість П. Куліша, зокрема роман “Чорна рада”, в радянські часи зазнавала нищівної критики. Твір “Чорна рада. Хроніка 1663 р.” вперше був надрукований 1857 р., друге видання – у 1890 р., перевидавався – у 20-30 рр., після кількадесятилітнього замовчування знову з’явився друком у 1990 р.

Досліджувані історичні романи знаменували новий етап в ідейно-концептуальному та мовно-естетичному осмисленні минулого, становили певний етап розвитку української історичної прози. Роман П. Куліша “Чорна рада” високо оцінювали Т. Шевченко, М. Костомаров, Д. Чижевський, С. Єфремов. І. Франко називав “Чорну раду” “найкращим твором історичної прози в українській літературі” [Франко 1986, т. 41, с. 288]. Вихід роману І. Нечуя-Левицького “Гетьман Іван Виговський” від початку був не помічений літературною критикою. Не згадується він і в монографіях, присвячених життю і творчості письменника (О. Білецький, В. Власенко, С. Єфремов, Н. Крутікова). Лише історик і письменник О. Левицький звернув увагу на “понижене” тлумачення головного героя. У кінці 90-их років ХХ ст. виходить монографія І. Приходько “Українська ідея у творчості І. Нечуя-

Левицького”, де аналізуються й історичні романи письменника. Твір А. Чайковського заслужив позитивні відгуки І. Франка, О. Маковея, М. Коцюбинського, А. Шептицького.

Літературно-художня інтерпретація епохи Козаччини у досліджуваних художньо-історичних творах спирається на документальний матеріал і фольклорні джерела. “Джерелом будуть ті тексти, де ми знаходимо найбільш правдоподібну схожість із трактуванням фактів та концепціями організації художнього світу історичного роману”, – зазначає польська дослідниця [Cieslikovska 1965, s.15].

Митцям вдалося майстерно передати дух козацької доби, створити цілу галерею історичних персонажів, реальних і уявних, конкретних національних характерів, детально змалювати козацький соціально-політичний устрій, звичаї, традиції, судочинство, своєрідний побут, духовний світ та військову майстерність запорожців, їхні звичаї, що досягається цілісною системою виражально-зображальних засобів.

Матеріал дослідження – тексти історичних романів “Чорна рада: Хроніка 1663 року” П. Куліша, “Князь Єремія Вишневецький”, “Гетьман Іван Виговський” І. Нечуя-Левицького, “Сагайдачний” А. Чайковського про добу козацтва другої пол. XIX — першої пол. XX ст.

Повернення цих творів українському читачеві та уведення їх в активний мовно-літературний процес дає змогу переосмислити авторські ідеї відповідно до нових світоглядних принципів і національно-ціннісних орієнтирів. Мовностилістичний аналіз зазначених художніх текстів, що репрезентують відповідний період історії української літературної мови (другої пол. XIX – першої пол. XX ст.), поглиблює знання історії літературної мови, розширює бачення її стилістичних можливостей, модифікацію стилістичних засобів у різних стильових жанрах, зокрема в жанрі історичного роману.

Мовознавці (І. Білодід, А. Омельковець, Л. Скрипник, Г. Їжакевич, Л. Донець, С. Єрмоленко, Л. Голоюх) досліджували художньо-історичні

тексти, зосереджуючи увагу на таких питаннях, як роль у художньому зображенні архаїчної лексики, співвідношення понять “мова епохи” та “сучасна мова”, стилізація мови художніх творів, фольклорні елементи як засіб часових і локальних характеристик у сучасному історичному романі [Білодід 1955; Омельковець 1956; Скрипник 1958; Їжакевич 1961; Донець, 1979; Єрмоленко 1987; Голоюх 1996; Красавіна 2004, Мастеровенко 2001].

Об’єктом досліджень мовознавців були твори, присвячені переважно княжій добі в історії України. Серед лінгвостилістичних розвідок останніх років відзначаємо комплексне вивчення мови *сучасних* історичних романів про добу козацтва в монографії В. Буди “Лінгвостилістика сучасного історичного роману (60-90 рр. ХХ ст.)”, в якій описано найбільш репрезентантні тематичні групи лексики, простежено тенденції використання загальнономовних та індивідуально-авторських фразеологізмів, порівнянь, перифраз тощо; дисертаційне дослідження Л. Бурківської “Лексика історичної прози Б. Лепкого в контексті загальнолітературної та стилістичної норми”, присвячене описові стилістично маркованої лексики, лексичних засобів, не зафіксованих у словниках сучасної літературної мови, які відбивають особливості слововживання в західноукраїнському варіанті літературної мови, а також в індивідуальній мовній практиці Богдана Лепкого; статтю В. Красавіної “Мовний образ України, українського народу в історичних романах про добу козацтва”, де простежено як в історичних романах Пантелеймона Куліша, І. Нечуя-Левицького, Андрія Чайковського репрезентовано поняття Україна; працю Т. Гриценко “Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького)”.

Актуальність дослідження полягає в потребі вивчення мовностилістичної структури історичних романів другої пол. ХІХ ст. – першої пол. ХХ ст. про добу козацтва, що містять важливу лінгвокраїнознавчу інформацію, а також становлять цінне джерело дослідження історії стилів нової української літературної мови, зокрема з

погляду структурно-семантичної і функціонально-стилістичної ролі в художніх текстах епітетних словосполучень як зображальних компонентів художньо-історичного жанру, як характерних експресивно-оцінних ознак індивідуальних стилів.

Мета роботи – здійснити аналіз епітетних словосполучень у художньо-історичних творах другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.

Мета дослідження зумовила необхідність виконання таких **завдань**:

– визначити теоретичні засади дослідження епітетних словосполучень як конструктивних одиниць побудови художньо-історичних текстів про добу Козаччини;

– розкрити особливості роботи з епітетними сполуками на уроках української мови;

– обґрунтувати принцип застосування поняття функціонально-семантичного поля до зафіксованих у досліджуваних текстах епітетних словосполучень;

– здійснити аналіз функціонально-семантичних полів епітетних словосполучень “Історична доба”, “Україна”, “Запорозька Січ”, “Козацтво”;

Об’єкт дослідження – мова історичних романів про добу козацтва П. Куліша, І. Нечуя-Левицького, А. Чайковського.

Предмет дослідження – епітетні словосполучення з погляду їх семантичної структури, стилістичних та текстових функцій у художньо-історичних текстах.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених у роботі завдань були використані такі методи: описово-аналітичний метод, орієнтований на спостереження, аналіз і узагальнення певних мовних фактів; текстологічний метод, що передбачає вивчення функцій епітетних словосполучень у межах художнього твору.

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні розуміння епітетного словосполучення як структурного компонента художньо-історичного тексту, засобу мовної стереотипізації характерних ознак

зображеної історичної доби, важливого семантичного складника актуалізованої в досліджуваних романах історичної мовної картини світу.

Практичне значення дослідження полягає у розширенні українознавчої тематики за рахунок повернених у мовно-літературний процес художніх творів. Результати дослідження можуть бути використані в лінгводидактиці.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Іван Огієнка, звітній студентській конференції університету (2021 р.).

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури (112 позицій). Загальний обсяг роботи – 99 сторінок.

ВИСНОВКИ

Зафіксовані в досліджуваних текстах епітетні словосполучення становлять ієрархічно організовану польову структуру, в якій мегаполе “Козаччина” об’єднує макрополя “Історична доба”, “Україна”, “Запорозька Січ”, “Козацтво”. Макрополе “Козацтво” конкретизується в мікрополях “Віра”, “Вороги / Союзники”, “Побут”, “Одяг. Назва мегаполя “Козаччина” є узагальненим поняттям, концептом, який поєднує відображений у колективній свідомості уявний образ певного періоду в історії української державності і конкретні номінації *час, козацтво, Запорозька Січ, Україна*.

Частотність виявлених епітетів і дистрибутивів є підставою для виокремлення макрополя “Історична доба”, в якому ядро становлять епітетні словосполучення з семантикою негативної оцінки конкретного історичного періоду. Компонент негативної оцінки наявний або в однослівній номінації (*лихоліття, руїна*), або в оцінних епітетних словосполученнях (*час – смутний, небезпечний, неспокійний, тривожний, недобрый, тяжкий, поганий, каламутний, бурливий; година – скрутна, страшна, похмурна, нещаслива, лиха, крута, проклята; страшна руїна, велика руїна*).

Епітетизація в макрополі “Україна” охоплює епітетні словосполучення з дистрибутами *державна, князівство, край, земля* та актуалізованими означеннями *український, рідний, багатий, плодючий, родючий, самостійний, міцносильний, козацький, вольний, святий*. Крім вербалізованих в епітетних словах сем “воля”, “сила”, “багатство”, “єдність” виокремлюються лексеми із компонентами негативно-оцінної семантики, пор. *велика одностайна Україна і Вкраїна розідрана надвоє*. Негативна оцінка переважає в епітетах, що семантично пов’язані з ядерними номінаціями макрополя “Україна”: *народ, люд – бідний, темний, пригноблений, мучений, безталанний, чорний*.

Номінація *Запорозька Січ* в однойменному макрополі репрезентує символічне мікрозначення, пов’язане із стрижневими семами “воля”,

“братерство”, “рівність”. Позитивний оцінний компонент реалізовано в семантичній структурі епітетів *республіка – вольна, лицарська, молода, жива, здорова*. Мотив демократичного устрою Козацької держави пов’язаний із актуалізацією епітетних словосполучень на зразок *звичай – козацький, запорізький, січовий, гетьманський, військовий; закон – козацький; право – козацьке, гетьманське, рівне до всього; суд – козацький, запорозький; рада – козацька, зуповна (повна), велика, військова, генеральна, судня, чорна, безталанна*.

Вичленування національно-культурного компонента значення в епітетні словосполучення *чорна рада* мотивується не лише етимологією прикметника, утвореного від іменника *чернь*, а й текстовими одиницями, сполучуваністю названого епітета з лексемами *люд, мужики – чорний люд, темний люд, чернь-мужики*, тобто ті, хто належить до нижчих соціальних верств і хто відіграв негативну роль на раді, яку П. Куліш називає перифрастичним висловом *запорозька омана*.

У досліджуваних текстах одночасно реалізовано чотири значення епітетного словосполучення *чорна рада*. На основне значення “Чорна рада – загальна козацька рада, скликана 1663р. поблизу Ніжина для обрання гетьмана Лівобережної України, в якій взяли участь селянство і міська біднота (чернь)” [СУМ, т. 11, с. 354] нашаровуються оцінні переносні значення 1) “який не викликає схвалення, поганий, негативний, ганебний”; 2) “тяжкий, безпросвітний, безрадісний; пов’язаний з труднощами, незгодами”. Метафоричне значення “запорозька омана” підтверджується текстовими характеристиками: *Наступає страшна година: перехрестить, мабуть, нас господь ізнов огнем да мечем* (Куліш). У формуванні символічного значення епітетів беруть участь фольклорні, народнорозмовні і книжні мовні джерела.

Процес епітетизації в макрополі “Козацтво” засвідчив роль позитивних оцінних конотацій щодо формування мовних стереотипів *українське козацтво, славне січове товариство, справжнє християнське лицарство*,

козацтво *могутє і сильне, вишколене лицарство*. Неоднозначна оцінка козацтва у творі П. Куліша: “Запорожже перше було гніздом лицарства козацького, а тепер виводить тільки хижих вовків та лисиць” .

Часові характеристики доби козацтва позначаються на структурі епітетних мікрополів стосовно загального макрополя “Козацтво”. Це мікрополя епітетних словосполучень *віра, вороги / союзники, побут, одяг*. Опосередковану оцінну семантику містять етніміми, метонімічні назви етнімімів (*ляхи, недоляшки, Москва, Польща*), відносні прикметники на позначення етнічних відмінностей. Пряму оцінність передають епітети на зразок *нечестива сила, несита хтивість московських воєвод, проклятуці ляхи, хижацькі, дикі татари, правдива московська татарва*. В основу зображення характерних етнічних ознак покладено принцип контрасту.

Художньо-історичні тексти зазначеного періоду тяжіють до використання епітетних словосполучень як художніх деталей – знаків побуту, одягу, притаманних історичній добі. Мікрополе епітетного словосполучення “Побут” (назви предметів інтер’єру, страв, напоїв, одягу) охоплює типові епітети, в яких простежується чітка соціально-станова диференціація – протиставлення одягу бідних людей, незаможного козацтва і старшини. У зв’язку з цим протиставленням відзначаємо метонімічне вживання номінацій *личаки* (щодо бідних) – *кармазини* (щодо багатих).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куліш П. О. Чорна рада: Хроніка 1663 року; Оповідання. — Х.: Основа, 1990. — 272 с.
2. Нечуй-Левицький І. С. Князь Єремія Вишневецький; Гетьман Іван Виговський: Іст. романи. — К.: Веселка, 1996. — 542 с.
3. Чайковський А. Я. Сагайдачний: Іст. роман у трьох кн. — К.: Дніпро, 1989. — 585 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абліцов Віталій. Гетьманат. *Голос України*. Київ. №5. 11.01.2003.
2. Азнаурова Э. С. Очерки по стилистике слова. Ташкент: ФАН, 1973. 405 с.
3. Античные теории языка и стиля / Под ред О. М. Фрейденберг. Москва-Ленинград, ОГИЗ - СОЦЭК ГИЗ, 1936. 343 с.
4. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Москва: Просвещение, 1990. 300 с.
5. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. *Теория метафоры*. Москва: Прогресс, 1990. 689 с.
6. Астахов И. Эпитет. *Литературная учеба*. 1941. №2. С.101-106.
7. Березинський В.П., Філь Т. І. Епітет-метафора в перекладі з англійської мови. *Теория и практика перевода: Респ. междувед. науч. Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко*. Київ: Вища шк., 1983. Вип.10. С. 74-81.
8. Беркнер С. Эпитеты в “Мартине Идене” (к языково-стилистической структуре романа). *Вопросы общего и романо-германского языкознания*. Уфа, 1965. Вып. 2. С. 128-134.
9. Библик С. Асоціативно-образний ряд у структурі художнього тексту. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету*. Київ: ІВЦ Держкомстату України. 2003, Вип. 7. С.117-121.
10. Білодід І.К. Питання розвитку мови української радянської художньої прози (переважно післявоєнного періоду 1945-1950 рр.). Київ: Вид-во АН УРСР, 1955. 328 с.
11. Бобылева Л. К. Стилистические возможности атрибутивных имен существительных в английском языке. *Уч. зап. Дальневост. гос. ун-та*. Владивосток. 1962. Вып. IV. С. 25-32.

12. Будагов Р.А. История слов и история общества. Москва: Просвещение, 1971. 270 с.
13. Будагов Р.А. Писатели о языке и язык писателей. Москва: Из-во МГУ, 1984. 280 с.
14. Булаховский Л. Русский литературный язык первой половины XIX века. Лексика и общие замечания о слоге. Киев: Изд-во Киев. гос. ун-та им. Т.Г.Шевченко, 1957. 492 с.
15. Булаховський Л.А. Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка *Вибрані праці в 5-ти томах*. Т2. Київ, 1977. С.573-593.
16. Буслаев Ф. Историческая грамматика русского языка. Москва: Гос. учебно-пед. изд-во Мин. просвещ. РСФСР, 1959. 622 с.
17. Ващенко В.С. Стилiстичнi явища в українськiй мовi. Ч.І. Харкiв: ХДУ, 1958. 227 с.
18. Ващенко В. С. Фрагменти з українського мовознавства. Дніпропетровськ: ДДУ, 1989. 80 с.
19. Введение в литературоведение. Литературное произведение: основные понятия и термины / Под ред. Л. В. Чернец. М: Высш. шк., 1999. 556 с.
20. Введение в литературоведение: Учеб. для филол. спец. ун-тов / Г. Н. Пospelов, П. А. Николаев, И. Ф. Волков и др.; Под ред. Г. Н. Пospelова. Москва: Высш. шк., 1988. 528 с.
21. Веселовский А. Н. Историческая поэтика. Москва: Высш. шк., 1984. 404 с.
22. Виноградов В. В. О языке художественной литературы. Москва: Худ. лит., 1959. 653 с.
23. Виноградов В.В. О языке художественной прозы. Москва: Наука, 1980. 360 с.
24. Винокур Г. О. О языке исторического романа. *О языке художественной литературы*. Москва: Высш. школа, 1991. С. 407-430.

25. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993.
26. Вольф А.С. Эпитет как характерологическое средство в творчестве Л. Фейхтвангера. Научные доклады высш. шк. Филологические науки. Москва, 1972. С.55-65.
27. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва: Изд-во лит. на иностр. языках, 1958. 546 с.
28. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі сучасної української історичної прози): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 Київ, 1996. 20 с.
29. Голянич М. Внутрішня форма слова і художній текст. Івано-Франківськ: "Плай", 1997. 178 с.
30. Горнфельд А.Г. Троп. *Вопросы теории и психологии творчества*. Т.1. Харьков: Мирный труд. 1911. 344 с.
31. Деравчук С. Функціонально-семантичний статус епітетів у конфесійному стилі. *Дивослово*. 2003. №1. С.17-19.
32. Довідник з історії України / За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста. Київ: Генеза, 2001. 1136 с.
33. Донец Л.С. Особенности языка произведений исторического жанра (на материале произведений С. Скляренко, П. Загребельного, И. Кочерги. С использованием романов Ю. Смолича, А. Югова, В. Яна): Автореф. дис. канд. филол. наук. Київ, 1979. 22 с.
34. Донецких Л.И. Слово и мысль в художественном тексте. Кишинев: Штиинца, 1990. 165 с.
35. Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.
36. Єрмоленко С. Творчість Олеся Гончара і мовно-естетична культура сучасника. *Дивослово*. 1998. №7. С.11-13.
37. Єрмоленко С.Я. Синтаксис віршової мови. Київ: Наук. думка, 1969. 96 с.

38. Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова. Київ: Наук. думка, 1987. 245 с.
39. Єрмоленко С. Я., Бибик С. П., Тодор О. Г. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
40. Жайворонок В.В. Національна мова та ідіолект // Мовознавство. — 1998. — №6. — С.27-34.
41. Жирмунский В. М. Введение в литературоведение. Санкт-Петербург.: Наука, 1996. 440 с.
42. Жирмунский В. М. Теория литературы. Стилистика. Поэтика. Ленинград: Наука, 1977. 404 с.
43. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання, 2003. Режим доступу: <https://lenvit.ucoz.ua/ZER.pdf>
44. Історія української літератури: У 8 т. Київ: Наукова думка, 1970. Т.6. 712 с.
45. Їжакевич Г.П. Особливості мови і стилю історичних творів. *Курс історії української літературної мови*. Т.ІІ (радянський період). Київ: Вид-во АН УРСР, 1961. С. 136-141.
46. Кацнельсон А. Про поезію. Київ: Дніпро, 1977. 247 с.
47. Качуровський І. Основи аналізу мовних форм (стилістика): Фігури і тропи. Мюнхен; Київ, 1995. 234 с.
48. Квятковский А.П. Поэтический словарь. Москва: Изд-во “Советская энциклопедия”, 1966. 375 с.
49. Ковалик І., Мацько Л., Плющ М. Методика лінгвістичного аналізу тексту. К.: Вища школа, 1984. 120 с.
50. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. 374 с.
51. Коцюбинська М. Образне слово в літературному творі: Питання теорії художніх тропів. К.: Вид-во АН УРСР, 1960. 188 с.

52. Кочерган М. П. Слово і контекст: Лексична сполучуваність значення слова. Львів: Вища школа, 1980. 184 с.
53. Кравцов Н. И. К изучению эпитета в русской фольклористике. *Эпитет в русском народном творчестве*. Москва: Изд-во Московского ун-та, 1980. С. 5-16.
54. Красавіна В. “І було те Запорожжя, як у горні іскра...” (мовний образ козацтва в історичних романах ХІХ століття). *Культура слова*. Вип. 63. Київ, 2003. С. 37-43.
55. Красавіна В. Авторська оцінка в зображенні козацької доби (про мову історичних романів ХІХ ст.). “Рідний край”. *Науковий, публіцистичний, художньо-літературний альманах*. 2004. №2 (11). С.48-51.
56. Красавіна В. Епітет у назвах одягу доби Козаччини (мовний образ козацтва в історичних романах ХІХ століття). *Вісник Луганського державного педагогічного університету ім. Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2004. № 5 (73). С. 88-93.
57. Красавіна В. Мовний образ України, українського народу в історичних романах про добу Козацтва. *Українознавство*. 2004. Число 3-4. С. 266-268.
58. Красавіна В. Оцінка доби руїни через призму епітета (за романом П. Куліша “Чорна рада”). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах: Зб. наук. праць факультету лінгвістики Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету*. Київ: ІВЦ Держкомстату України, 2003. Вип. 7. С. 97-101.
59. Левин Ю.И. Русская метафора: синтез, семантика и трансформации. *Уч. зап. Тарт. гос. ун-та*. 1969. Вып. 236. Т. 4: Труды по знаковым системам. С. 290-305.
60. Лесин В.М., Пулинець О.С. Словник літературознавчих термінів. Київ: Рад. школа, 1971. 486 с.

61. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. Ярцевой В. Н. Москва: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
62. Липа Ю. Призначення України. Львів: Просвіта, 1992. 270 с.
63. Літературознавчий словник-довідник / Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів та ін. Київ: ВЦ "Академія", 1997. 752 с.
64. Макаров А. Точность эпитета. *Вопросы литературы*. 1960. №1. С.191-198.
65. Мастеровенко В. Епітет у романі П. Куліша "Чорна рада". *Культура слова*. Вип. 57-58. Київ, 2001. С. 16-21.
66. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: Підручник. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
67. Мойсієнко А. Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша. Київ: "Правда Ярославичів", 1997. 199 с.
68. Москальская О.И., Грамматика текста. Москва: Высшая школа, 1981. 183 с.
69. Москвин В. Эпитет в художественной речи. *Русская речь*. 2001. №4. С.28-32.
70. Наливайко Д. Козацька християнська республіка (Запорозька Січ) у західноєвропейських літературних пам'ятках. Київ: Дніпро, 1992. 495 с.
71. Нитченко Д. Елементи теорії літератури і стилістики. Мельборн: Просвіта, 1975.
72. Ніколаєва Т. Історія українського костюма. Київ: Либідь, 1996. 173 с.
73. Новиков Л.А. Художественный текст и его анализ. Москва: Русский язык, 1988. 304 с.
74. Озеров Л. Ода эпитету. *Вопросы литературы*. 1972. № 4. С. 135-164.
75. Омельковець А.З. Художньо-стилістичні і мовні особливості роману Н. Рибак "Переяславська рада". *Наук. записки Луцького пед. інст.* Т. 5. Серія історико-філол. та пед. наук. Вип.3. 1956. С. 91-122.

76. Онопрієнко Т. Епітет у системі тропів сучасної англійської мови (Семантика. Структура. Прагматика): Автореф. дис... канд.філол. наук: 10.02.04. Харків, 2002. 19 с.
77. Паутынская В. Об использовании термина “эпитет”. *Уч. зап. Моск. пед. ин-та иностр. яз.* Т. 10, 1956. С. 107-124.
78. Поляков М. Вопросы поэтики и художественной семантики. Изд. 2-е доп. Москва: Сов. писатель, 1986. 479 с.
79. Потебня А.А. Из записок по теории словесности. Харьков, 1905. 652 с.
80. Потебня А.А. Теоретическая поэтика. Москва: Высш.шк., 1990. 341 с.
81. Пустовіт Л., Сюта. Г. Мова поезії 50-80-х років. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова / Red. nauk. S. Jermolenko.* Opole: Uniwersytet Opolski. Instytut Filologii Polskiej, 1999. S. 169-184.
82. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ. Київ: Радянська школа, 1977. 111 с.
83. Русанівський В.М. Історія української літературної мови: Підручник. Київ: АртЕк, 2001. 392 с.
84. Русанівський В.М. У слові вічність: (Мова творів Т.Г.Шевченка). Київ: Наук. думка, 2002. 240 с.
85. Рыбникова М. Избранные труды. Москва: Педагогика, 1985. 248 с.
86. Сасіна В. Компаративні і метафоричні епітети. *Мовознавство.* 1981. №2. С. 74-76.
87. Семенець О.О. Картина світу письменника як чинник формування ідіостилю. *Вісник Черкаського університету. Серія: Філологічні науки.* Черкаси, 2002. Вип.24. С.15-20.
88. Сидельников В. Поэтика русской народной лирики. Москва: Учпедгиз, 1959. 128 с.
89. Сидоренко О. Епітет у поетичній мові О.Олеся (семантика і функції): Дис.. канд. філол. наук.: 10.02.02. Київ, 1994. 176 с.

90. Сидяченко Н. Функціонально-стилістическа, семантическа и формальна структура епітета (на матеріалі роману М.Стельмаха "Чотири броди"): Автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 1991. 17 с.
91. Сидяченко Н.Г. Відносні прикметники в ролі епітетів. *Культура слова*. 1984. Вип. 26. С. 29-31.
92. Сініцина А. Історико-філософські ідеї українського романтизму. Львів, 2002. 160 с.
93. Скрипник Л.Г. Особливості мови і стилю української радянської художньо-історичної прози. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. 104 с.
94. Смушинська І.В. Вербальна реалізація авторських концептів як складова модальної структури художнього тексту. *Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Факультет інозем. філології*. Київ: Логос, 2001. [Вип.] 5. С. 15-22.
95. Сологуб Н. Мовний портрет Яра Славутича. Київ: Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999. 152 с.
96. Сологуб Н. Мовний світ Олесея Гончара. Київ: Наук. думка, 1991. 137 с.
97. Ставицька. Л. Мовностильові тенденції в художній прозі 90-х років. *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Українська мова / Red. nauk. S. Jermolenko*. Opole: Uniwersytet Opolski. Instytut Filologii Polskiej, 1999. S.153-169.
98. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ ст. Тернопіль: Астон, 2002. 352 с.
99. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови. *Укр. мова і літ. в шк.* 1987. №7. С. 56-58.
100. Тараненко О.О. Тропи. *Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: В. М.Русанівський, О. О.Тараненко (співголови), М. П.Зяблюк та ін.* Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 639-640.
101. Тарасенко Н. Деякі питання поетики. Київ: Рад. шк., 1959. 196 с.

102. Тимофеев Л. И. Основы теории литературы. Москва: Просвещение, 1971. 464 с.
103. Томашевский Б. В. Теория литературы. Поэтика. Москва: Аспект Пресс, 1996. 334с.
104. Тураєва З. Я. Лингвістика тексту. Москва: Просвещение, 1986. 126 с.
105. Турсунова Л. К проблеме классификации эпитетов. *Сб. научн. трудов МГПИЯ им. М.Тореза*. 1974. Вып.75. С. 67-89.
106. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во “Українська енциклопедія”, 2000. 752 с.
107. Франко І.Я. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року. *Франко І. Зібр. тв.: У 50 т.* Київ: Наукова думка, 1986. Т. 41. С. 194-470.
108. Чабаненко В. Основи мовної експресії. Київ: Вища школа, 1984. 167 с.
109. Чередниченко І.Г. Нариси з загальної стилістики. Київ: Рад.шк., 1962. 494 с.
110. Черкаський В. Художній світ Панаса Мирного. Київ, 1989. 300 с.
111. Шахматов А.А. Синтаксис русского языка. Ленинград: Изд-во Наркомпроса РСФСР, 1941. 620 с.
112. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків: У 3-х т. Львів: Світ, 1990. Т. 1. 171 с.
113. Cieslikovska T. Pisarstwo T. Parniickiego. Warszawa, 1965, s.15.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЇХНІХ СКОРОЧЕНЬ

- К.* — Куліш П. О. Чорна рада: Хроніка 1663 року; Оповідання. Харків: Основа, 1990. 272 с.
- Н.-Л.* — Нечуй-Левицький І. С. Князь Єремія Вишневецький; Гетьман Іван Виговський: Іст. романи. Київ: Веселка, 1996. 542 с.

- СЕУМ* — Словник епітетів української мови / Бибик С. П., Єрмоленко С. Я., Пустовіт Л. О.; За ред. С. Я. Єрмоленко. Київ: Видво “Довіра”, 1998.
- СлГ* — Словарь української мови: В 4-х т. / За ред. Б. Грінченка. Київ: Наукова думка, 1997.
- СУМ* — Словник української мови: В 11 т. Київ: Наукова думка, 1970-1980.
- Ч.* — Чайковський А. Я. Сагайдачний: Іст. роман у трьох кн. Київ: Дніпро, 1989. 585 с.